směru tak rozsáhlá jako depositních ústavů v západní Evropě, jest za to mnohotvárnější, neboť k ní přistupuje i spolučinnost při emisích státních půjček. Podle vídeňského vzoru organisovalo p. sp-u Maďarsko, Jugoslavie a Polsko a zák. č. 143/1930 Sb. i Československo. Západní státy evropské (Francie, Belgie, Nizozemí a Italie) následují vzoru vídeňského potud, že přejímají službu šekovou, nepoužívajíce však jako základny pro zřízení instituce šekové p-ch spořitelen nebo řečených ústavů depositních, nýbrž zakládajíce nové peněžní instituce státní, jež jsou v Rakousku, Maďarsku, Polsku, Jugoslavii a Československu representovány jediným ústavem.

Eduard Fischer.

Potravinářství.

I. Osvětlení pojmu a důvody a způsob zákonné úpravy potravin. — II. Úprava platná v zemích České a Moravskoslezské: A. Všeobecný zákon o potravinách. B. Zvláštní zákony o jednotlivých druzích potravin. — III. Úprava platná v zemích Slovenské a Podkarpatoruské: A. Úprava s hlediska zdravotního. B. Úprava s hlediska hospodářského. — IV. Předpisy platné na celém území státním: 1. Náhražky potravin. 2. Výroba chleba. 3. Povinné semílání domácí pšenice a žita. 4. Falšování mouky, jako bílení a j. 5. Užívání kovů a kovových směsí při potravinách. — V. Dovoz potravin z ciziny. — VI. Literatura.

I. Potraviny (poživatiny) jsou látky, které — buď samy o sobě anebo ve spojení s jinými — jsou určeny lidem k jídlu nebo pití bez ohledu, zda mohou býti požívány přímo bez předchozí přípravy či teprve po takové přípravě (srov. i nález Nejv. a kas. soudu, Sb. č. 3549). Potravinou je nejen chléb, máslo, mléko, maso, pivo, voda, obilí, mouka atd., ale i různé koření a přípustné přísady, které se do potravin dávají, aby potravina nabyla chuti, lépe se uchovala a pod.

Potravinami však nejsou léčiva, ať se jich užívá vnitřně či zevně. Léčiva jsou určena k léčení a obchod s nimi jest upraven zvláštními přísnými předpisy (viz Obchod léčivy a jedy, kde bylo pojednáno též o prostředcích dietetických).

Mezi podmínkami, od nichž závisí život a zdraví jedince i život a zdraví národů, jest na předním místě uvésti dostatek potravin, a to potravin zdravotně nezávadných. Potraviny zkažené, nečisté, shnilé, všelijak falšované mají za následek dříve či později ohrožení lidského zdraví stejně jako nedostatek potravin. Proto státní správě náleží nejen pečovati o to, aby obyvatelstvo bylo potravinami dostatečně zásobeno, co v normálních dobách se děje více či méně automaticky a jen v dobách mimořádných (válka, živelní pohromy a pod.) vyžaduje zásahu státní moci, nýbrž zvláště pečovati o to, aby potraviny byly kvalitně pokud možno bezvadné.

Podnětem k zákonité úpravě obchodu potravinami v býv. Rakousku bylo rozmáhající se falšování potravin, tedy ohledy především zdravotní. Falšování potravin je trojího rázu, buď:

1. přímo ohrožuje lidské zdraví nebo
2. snižuje výživnou hodnotu potravin nebo konečně
3. uvádí kupce v omyl, pokud jde o původ a jakost potravin.

Falšování prvého druhu není třeba vysvětlovati, požitím takové potraviny nastanou různé nemoci a otravy, končící mnohdy smrtí (na př. barvení potravin látkami zdraví škodlivými). Příkladem falšování, které bezprostředně zdraví lidské neohrožuje, ale snižuje výživnou hodnotu potravin, jest ředění mléka bezvadnou pitnou vodou. Falešné označení původu zboží nebo jeho jakosti znamená vlastně snížení hodnoty potravin a jde tu zároveň o podvod při prodeji nutných potřeb životních.

Že potraviny sice nefalšované, ale zdravotně závadné (shnilé, plesnivé, zkažené, nečisté, nezralé) podléhají předpisům zákona z důvodů zdravotních, není třeba dokládati.

Na Slovensku a Podkarpatské Rusi platí dosud o potravinách jednak ustanovení zák. čl. XIV/1876 o úpravě veřejného zdravotnictví, jednak především zák. čl. XLVI/1895 o zákazu falšování zemědělských plodin, výrobků a potřeb. Kdežto tedy v zemích českých zákon o potravinách č. 89/1897 ř. z. stíhá vedle zdravotních závad vznikajících i jinak než falšováním (na př. špatným uskladněním, nečistotou atd.) falšování potravin jednotně jakožto závadu zdravotní, rozlišuje zákonodárství dříve uherské mezi falšováním zdravotně závadným, o němž jedná zákon zdravotní, a falšováním s hlediska hospodářského, o němž rozhoduje ministerstvo zemědělství.

Že tato různá úprava, pokud se tkne falšování potravin, není věci na prospěch, vysvitne z toho, jak oboje zákonodárství vykládá pojem „falšování“. Zák. č. 89/1897 ř. z. nemá definice falšování, má však nesporně na mysli všechny druhy falšování,

jak byly výše vyloženy. Za to má v § 13, odst. 2. definici negativní, t. j. co falšováním není: „Za falšování potraviny nebudiž pokládáno, přidá-li se k ní nějaká neškodná látka anebo smísí-li se s neškodnými prostředky za tím účelem, aby potravina stala se pro delší uschování nebo k rozesílání trvanlivější nebo ke spotřebě způsobilejší, aniž tímto postupem váha nebo míra za účelem oklamání se zvýší nebo menší kvalita potraviny se zakryje.“

Rovněž zák. čl. XIV/1876 nemá definice falšování, za to však ji zná zák. čl. XLVI/1895, a to positivní. § 2 tohoto zákona zní: „Pod falšováním zemědělských plodin, výrobků a potřeb rozumí se každé napodobení nebo takové pozměnění věcí vypočítaných v § 1, kterým se konsumující obecenstvo nebo kupec může uvésti v omyl o původu, složení nebo jakosti plodiny, výrobku nebo potřeby.“

Z této definice vychází zřejmě najevo, že zdravotní stránka potravin byla tu téměř zcela pominuta a že se zák. čl. XLVI/1895 zdravotní stránky potravin, a to ani zdravotní stránky falšovaných potravin nedotýká, jak ostatně výslovně se uvádí v § 11 cit. zák., v němž se praví, že zákon netýká se těch ustanovení dosavadních zákonů a nařízení, které se vztahují na výrobu a uvádění do oběhu zdraví škodlivých potravin, pochutin a nápojů.

Kdežto tedy v zemích České a Moravskoslezské dozor na potraviny upraven je jednotně (třebas několika zákony: o potravinách, margarinovým, vinným), a to s hlediska zdravotního, je věc na Slovensku a Podkarpatské Rusi dosud upravena s dvojího různého hlediska:

a) s hlediska zdravotního zákonem zdravotním, který zakazuje uváděti do oběhu potraviny zdraví škodlivé, t. j. shnilé, nezralé, nečisté a pod., dále potraviny falšované (§ 14 zák. čl. XIV/1876) tak, že ohrožují zdraví,

b) s hlediska převážně hospodářského zák. čl. XLVI/1895 o falšování zemědělských plodin, který stíhá jen falšování, pokud jím kupec jest uváděn v omyl o původu, složení a jakosti zboží (srov. výše o falšování č. 3 a snad do jisté míry i č. 2).

Je na bíledni, že tento právní stav na Slovensku a Podkarpatské Rusi nemůže vyhovovati, protože výrobci a obchodníci stojí tu pod dvojím různým dozorem v téže věci (věci potravin), což výrobu potravin a obchod s nimi zřejmě zbytečně zatěžuje. V praksi byla tato dvojitost dozoru částečně ne-li odstraněna, tedy aspoň zmírněna tím, že při státních výzkumných ústavech zemědělských v Bratislavě a Košicích byla zřízena samostatná oddělení potravinářská k dozoru zdravotnímu na potraviny podle analogie ústavů pro zkoumání potravin zřízených podle zák. č. 89/1897 ř. z. (viz dále III A.).

Z toho, co bylo řečeno, vyplývá nezbytná nutnost unifikovati předpisy o potravinách způsobem, který výrobě i obchodu jedině vyhovuje, tedy způsobem jednotným, a to s hlediska zdravotního.

Není sporu o tom, že potravinou jest i maso všeho druhu a že v tomto článku mělo by býti pojednáváno i o prohlídce jatečních zvířat a masa (srov. § 13 zák. čl. XIV/1876 a § 4, č. 1, písm. b) zák. č. 332/1920 Sb.), která se děje se především za tím účelem, aby zjištěna byla požívatelnost masa. Protože však o této materii bylo pojednáno samostatně pod heslem „Ohledávání dobytka a masa“, poukazuje se v této souvislosti na ně.

II. Úprava platná v zemích České a Moravskoslezské. A. Zákon o potravinách č. 89/1897 ř. z., který je jakousi magnou chartou ve věcech potravinářských, je z nejpokročilejších zákonů upravujících tuto materii.

Dozoru podle tohoto zákona podrobeny jsou především potraviny (požívatiny), dále prostředky kosmetické (tedy nikoli léčiva) a různé předměty potřeby, které jednak přicházejí ve styk s potravinami (jídelní náčiní a nádobí, váhy a měřidla) jednak hračky, tapety, oděvní látky, barvy k malování pokojů a posléze petrolej (§ 1).

Zásady, na nichž jest zákon zbudován, jsou:

1. řádná kontrola potravin (§§ 2 až 5),
2. zvýšená trestnost protizákonného jednání (§§ 9 až 23) a
3. nutnost řádně vybavených ústavů pro zkoumání potravin (§§ 24 až 31).

Potřebnou náplň dávají zákonu §§ 6 až 8. V §§ 6 a 7 dává se vládě právo vydávati předpisy, jimiž se zakazují nebo omezují určité způsoby výroby, uschování a balení, určité označení nebo určitá jakost zboží tvořícího předmět zákona a prodej a chování na prodej takového zboží. Při tom se liší § 6 od § 7 tím, že nařízení vydávaná podle § 6 chrání zdraví lidské, kdežto nařízení podle § 7 chrání převážně od hospodářské újmy. Konečně § 8 pojednává o použití látek dosud neupotřebe-

ných k výrobě náčiní určeného k jídlu, pití, vaření atd. Takových nových látek smí býti výrobcem použito jen, svolí-li k tomu ministerstvo zdravotnictví.

Současně se zákonem byly ve smyslu a podle § 10 zák. min. nařízením č. 234/1897 ř. z. nově vyhlášeny předpisy, které byly vydány ve dřívější době ve smyslu §§ 6 a 7 a nadále zůstávají v platnosti. Bylo to celkem 9 nařízení, z nichž dosud platí toliko tři: min. nař. č. 134/1892 ř. z. o zákazu vín barvených dehtovými barvivy, č. 136/1985 ř. z. o zákazu dovozu vín barvených dehtovými barvivy a č. 221/1894 ř. z. o zákazu dovozu, živnostenské výroby, prodeje a přidávání t. zv. sílicích esencí pro pálené lihové nápoje.

Zároveň (s datem 13. X. 1897) byla podle §§ 6 a 7 vydána další nová min. nař. č. 235 až 239/1897 ř. z., z nichž později některá byla pozměněna nebo nahrazena jinými. Tak min. nař. č. 235 s pozdějšími doplňky (o výrobě a přípravě náčiní k jídlu a pití) je pojato do unifikujícího vlád. nař. č. 99/1931 Sb. (viz dále sub IV, 5). Min. nař. č. 236 (o výrobě sodové vody) nahrazeno bylo min. nař. č. 212/1910 ř. z., jež bylo na Slovensko a Podkarpatskou Rus rozšířeno vlád. nař. č. 127/1920 Sb. Min. nař. č. 237/1897 ř. z. o pivních tlakostrojích platí dosud stejně jako min nař. č. 238/1897 ř. z. o zákazu dětské hračky t. zv. „otiskovacích obrázků" posypaných skelným práškem a č. 239/1897 ř. z. o zákazu „japonského sternanis".

Později byla na podkladě §§ 6 a 7 vydána další min. nař.: o obchodu sacharinem č. 52/1898 ř. z., později častěji měněné (srov. vlád. nař. č. 255/1919, 277/1920, 368/1920, 57/1921 Sb.), min. nař. č. 182/1899 ř. z. o označení sladových (maltonových) vín, č. 69/1900 ř. z. o používání náhražek místo chmele k výrobě piva, č. 36/1901 ř. z. o zákazu používati nepoživatelných předmětů k výrobě potravin, č. 66/1902 ř. z. a č. 241/1908 ř. z. o obchodu koncentrovanou kyselinou octovou, č. 83/1906 ř. z. o směsi řepového (třtinového) a škrobového syrupu, č. 142/1906 ř. z. o používání barev a látek zdraví škodlivých při výrobě potravin a předmětů potřeby, č. 230/1907 ř. z. o obchodu loupaným ječmenem, č. 28/1908 ř. z. o označování jedlých olejů, č. 104/1910 ř. z. o obchodu droždím.

Při tom třeba míti na mysli, že zákon týká se jen potravin určených do všeobecného oběhu, tedy nikoli potravin pro soukromou potřebu výrobcovu vyrobených (srov. § 6, č. 1, slova „které jsou určeny k prodeji" a všechny paragrafy obsahující příslušná trestní ustanovení, kde stále se mluví jen o chování na prodej, prodeji a uvádění do prodeje resp. o potravinách určených k prodeji).

1. Kontrola potravin. Dozorčí orgánové (§ 2). Dozorčími orgány, kterým příslušejí práva v §§ 3 až 5 uvedená, jsou jednak orgány politických úřadů, zejména úřední lékaři, jednak orgánové autonomních korporací, kteří k tomu jsou určeni zemským zákonodárstvím (na př. v Čechách obvodní lékaři podle § 10 zák. č. 9/1888 čes. z. z. a § 5 služ. instrukce č. 6/1889 čes. z. z.) a konečně zvláštní a přísežní orgánové těch autonomních korporací, jež určí zákonodárství zemské. Příslušné zemské zákony byly vydány jen pro Moravu (zák. č. 44/1897 z. z.) a Slezsko (zák. č. 38/1897 z. z.), nikoli pro Čechy. Podle těchto zemských stejně znějících zákonů mohou býti za dozorčí orgány ustanoveni jen státní občané (čsl.) starší 20 let, kteří nejsou vyloučeni z práva voliti do obcí. Povinnost ustanoviti dozorčí orgány mají: a) města s vlastním statutem, b) obce, které jako místa lázeňská mají lázeňský statut, c) obce s více než 5000 obyv. Určiti druh a počet těchto orgánů, jež obce mají ustanoviti, náleží zemskému výboru v dohodě s politickým úřadem zemským.

Posléze byla vláda zmocněna, aby ustanovila v každé zemi zvláštní zeměpanské dozorčí orgány, podřízené zemskému úřadu, ale práva toho nebylo použito.

Těmito dozorčími orgány nebylo však omezeno právo obcí na potravinářskou policii, jež jim v samostatné působnosti podle obec. zř. příslušelo.

Po vydání zák. č. 332/1920 a 236/1922 Sb., jimiž byla zestátněna zdravotní policie, vzešla pochybnost, zda i policie potravin přešla na stát.

A tu se zastává názor, že zdravotní policie a speciálně policie potravin byla zestátněna, jen pokud ji mají obstarávati zestátnění obvodní lékaři t. j. jen pokud jde o výkony čistě lékařské a dozor silami lékařskými, ne tedy pokud jde o ostatní potřebné prostředky, na př. pomocný personál a zvěrolékaře, a že zákony o zestátnění zdravotní policie nezměnilo se nic na dosavadním způsobu provádění policie potra-

vinářské, leda že se strany státu vedle úředních lékařů přistoupili k nim jako orgánové dozorčí ještě zestátnění lékaři obvodní, kteří ostatně do té doby konali tuto funkci jako orgánové autonomní (§ 2, odst. 1., in fine zák. o potravinách). Úplné jasno ve věci sjedná nový zákon o organisaci zdravotní správy.

Přesto, že ani zákon říšský o potravinách ani zákony zemské výslovně se o tom nezmiňují, nutno pro dozor na potraviny animálního původu (maso, výrobky z masa, sádlo, máslo, mléko atd.) za zvláště povolané pokládati zvěrolékaře. Tomuto stanovisku odpovídá výnos min. vnitra ze dne 23. X. 1908, č. 37981, Věstník rak. min. vnitra č. 18, který upozorňuje, že pokud jde o potraviny animálního původu, přicházejí ve smyslu § 2 zák. v úvahu jako dozorčí orgánové okresní zvěrolékaři.

Podle § 26, odst. 2. zák. mají orgánové státních i autorisovaných autonomních ústavů pro zkoumání potravin stejná práva jako dozorčí orgánové výše vypočtení, jen mají povinnost tyto posléze dotčené orgány k revisi přibrati.

Dozor na potraviny vykonávají tedy se strany státu: okresní lékař, okresní zvěrolékař, státní obvodní lékaři a orgánové státních ústavů pro zkoumání potravin; se strany obcí: autonomní orgánové ustanovení v zemi Moravskoslezské obcemi podle výše cit. zemských zákonů, jakož i orgánové autonomních autorisovaných ústavů pro zkoumání potravin.

Práva dozorčích orgánů. Dozorčí orgánové mají právo:

1. prováděti revisi v místnostech, v nichž potraviny a předměty přicházející ve styk s potravinami se prodávají, uschovávají, získávají (stáje, v nichž se dojí krávy) nebo vyrábějí, a to v obvyklých hodinách pracovních (v místnostech, kde se naznačené věci uschovávají, vyrábějí a získávají, kam totiž obecenstvo obvykle nemá přístupu), nebo v hodinách, v nichž tyto místnosti jsou přístupny obecenstvu;

2. bráti vzorky potravin a předmětů i jejich ingrediencí jednak v místnostech sub 1. uvedených, jednak z potravin a předmětů v § 1 uvedených, které jsou nabízeny ke koupi na veřejných místech, trzích, náměstích, ulicích anebo v podomním obchodě.

Odebraný vzorek rozdělí dozorčí orgán na dvě polovičky, obě opatří úřední pečetí a žádá-li o to strana, i její pečetí. Na žádost ponechá straně jednu polovičku, jinak vezme obě v úschovu. Jedna polovička jest určena k technickému prozkumu, druhá slouží ke zjištění identity vzorku, vznikne-li o tom pochybnost, a je podkladem pro event. přezkoušení původního nálezu ústavu. Za odebraný vzorek zapraví stát náhradu jen k žádosti vlastníka ve výši obvyklé ceny trhové. Náhrady se nedostane, byla-li na podkladě vzorku osoba soudem odsouzena anebo bylo-li soudem uznáno na propadnutí zboží.

Revise třeba konati pokud možno nenápadně a tak, aby nebyl rušen chod podniku. Odebraný vzorek zašle orgán ústavu pro zkoumání potravin, v jehož obvodu leží obec, z níž vzorek byl vzat.

Dozorčí orgán má právo při zboží zdraví škodlivém, je-li nebezpečí v prodlení anebo podléhá-li zboží tak rychlé změně nebo vnitřnímu zkažení, že nemůže zaručiti bezvadné posouzení jeho přítomné podstaty, upustiti od odebrání vzorku a nařídíti zničení zboží na místě u přítomnosti dvou svědků po sepsání protokolu. Od zničení nutno upustiti, může-li zboží býti učiněno požívatelným anebo možno-li ho jiným způsobem, ohrožení zdraví vylučujícím použíti, ovšem není-li obavy, že této úlevy bude zneužito.

Vláda je zmocněna vydati nařízením podrobné předpisy o revisi, odebírání vzorků, dále o tom, která vyšetřování mohou konati všichni dozorčí orgánové a která jen orgánové přísežní, jakož i jakých method třeba při tom použíti, a konečně předpisy o tom, kteří orgánové a o kterých potravinách resp. o jaké podstatě jejich smějí vydati nález a posudek. Tohoto zmocnění nebylo dosud použito. Za to vydalo min. vnitra v dohodě se zúčastněnými ministerstvy r. 1911 cenné dílo třísvazkové pod názvem „Codex alimentarius austriacus“. Je to kodifikace pravidel, která mají býti směrodatná pro obchod potravinami, jejich prozkum a jejich posuzování. Toto dílo má především seznámiti výrobce a obchodníky s potravinami se zásadami, jimiž řídí se orgánové pověření výkonem policie potravinářské. Též může se v díle každý dověděti, jakých opatření opatrnostních v obchodě s potravinami třeba použíti. Dále je Codex směrnicí, jak si mají počínati ústavy pro zkoumání potravin a dozorčí orgánové pověření výkonem policie potravinářské. Konečně je Codex nikoli sice závaznou normou, avšak přece cennou odborně technickou pomůc-

kou soudci rozhodujícímu podle zákona o potravinách, ježto dílo přihlíží též k příslušné judikatuře (výn. min. vnitra ze dne 13. IV. 1911, č. 1670/5).

2. Trestní ustanovení. Jednání proti předpisům zákona jsou přestupky, přečiny a po případě zločiny a jsou trestány řádnými soudy (§ 22 zák.). Trestní ustanovení (zvláště o přestupcích) jsou jednak oproti trest. zákonu přísnější, jednak přesněji stylisují přestupek (zvláště pokud jde o nesprávné označení potravin) tak, aby bylo možno zachytiti a stíhati i případy, které podle ustanovení tr. zák. by se postihnouti nedaly.

Tresty na přestoupení zákona jsou tresty na svobodě nebo tresty peněžité nebo obojí společně. Tresty peněžité v zákoně určené byly zvýšeny na pětinásobek § 5 zák. č. 31/1929 Sb.

Zákon především (§ 9) obsahuje trestní sankci k zajištění kontrolních opatření nařízených v § 3 a určuje v § 10 sankci na jednání proti předpisům nařízení vydaných podle §§ 6 a 7 po případě proti předpisům § 8 zák. (srov. výše).

Sluší zdůrazniti, že napodobení nebo falšování potravin, pokud není zdraví škodlivo, není samo o sobě trestné, ačli ovšem není výroba umělých produktů určitého druhu zvláště upravena, v kterémžto případě platí příslušné předpisy (srov. na př. zákon margarinový, vinný dále sub B, 1, 2, předpisy o náhražkách potravin dále sub IV, 1). Trestným je takové jednání, děje-li se za účelem oklamání kupujícího, tedy prodává-li se potravina falšovaná, napodobená, jakoby šlo o potravinu pravou. Úmyslné klamání stíhá se přísněji, § 11, kulposní mírněji, § 12.

Výrobu a prodej potravin zdraví škodlivých t. j. takových, které jsou s to, aby poškodily lidské zdraví (tedy poškození nemusí v konkretním případě nastati), stíhá § 14, jde-li o nedbalost; jinak byl-li tu úmysl, zakládá jednání takové přečin stíhaný podle § 18 resp. nastalo-li z něho těžké ublížení na těle nebo smrt člověka, podle § 19, odst. 1; úmyslné takové jednání za okolností, že z něho může vzniknouti nebezpečí pro život a zdraví ve větších rozměrech, stíhá se jako zločin podle § 19, odst. 2. Má-li tr. zák. pro případy §§ 18 a 19 přísnější ustanovení, použije se tr. zák. (§ 19, odst. 3.).

Sankci na výrobu a prodej náčiní k jídlu a pití a nádobí, v němž se potraviny vaří a chovají, dále měřidel, jichž se užívá při potravinách, jakož i některých jiných prostředků a potřeb, jsou-li s to, aby poškodily zdraví lidské, obsahují §§ 15 a 16.

Nastalo-li z jednání proti předpisu § 8 anebo trestného podle cit. §§ 11, 12, 14, 15 a 16 těžké ublížení na těle anebo smrt člověka, trestá se takové jednání jako přečin podle § 18.

S odsouzením podle tohoto zákona může soud uznati na propadnutí zboží a náčiní tvořícího předmět trestného jednání a má se tak vždy státi, byly-li tyto věci uznány za zdraví škodlivé. Na propadnutí zboží může býti uznáno také samostatně, není-li možno provésti řízení proti určité osobě.

Zostřením trestu jest možnost odníti živnostenské oprávnění na vždy nebo na určitou dobu. Soud může tak učiniti, jednak jde-li o zločin nebo přečin, již při prvním odsouzení, jednak při přestupku podle §§ 14, 15 a 16 (tedy k ochraně zdraví) při druhém odsouzení.

Trest a propadnutí zboží mohou býti vysloveny trestním příkazem, o němž platí nyní všeobecné ustanovení §§ 10 až 14 zák. č. 31/1929 Sb.

3. Ústavy pro zkoumání potravin. Tyto ústavy provádějí mikroskopická zkoumání a chemické analysy potravin a předmětů, o nichž zákon jedná, dodaných dozorčími orgány, úřady a soukromníky. Státní správa je zřizuje podle § 24 zák. a min. nař. č. 240/1897 ř. z. Takové ústavy jsou buď všeobecné (určené ku prozkumu všech potravin a zmíněných jiných předmětů zákona) nebo speciální (určené ku zkoumání jednotlivých druhů potravin a předmětů potřeby). Jejich místní působnost vztahuje se na obvod, který jim při zřízení úředně byl vymezen. Na území republiky jsou zřízeny všeobecné státní ústavy pro zkoumání potravin: a) v Praze při české a německé universitě (se zřetelem k vyhlášce sub b) od 1. VII. 1925 jen pro území Čech (vyhl. č. 269/1897 ř. z.), b) v Brně (vyhl. č. 146/1925 Sb.) pro zemi Moravskoslezskou. Ústavy pražské stanou se součástí Státního zdravotního ústavu (zák. č. 218/1925 Sb., § 3, odst. 3.), ústav brněnský jeho pobočkou.

Podmínky pro ustanovení čekatelem a úředníkem v kategorii úředníků služby technické u ústavů potravinářských jsou předepsány ve vlád. nař. č. 132/1931 Sb. O studiích a zkouškách k dosažení diplomu potravního znalce platí dosud min. nař. č. 241/1897 ř. z. ve znění min. nař. č. 133/

1900 ř. z. a vlád. nař. č. 193/1922 Sb. Vyžaduje se maturita na gymnasiu nebo reálce, absolvování 8 semestrů studia přírodovědeckého, výkon t. zv. kvalifikační zkoušky na universitě nebo vysoké škole technické, dále speciální odborné studium vysokoškolské (1 až 2 semestry) a 2 semestry prakse na státním ústavu pro zkoumání potravin, načež následuje t. zv. zkouška diplomová (státní zkouška), která se skládá před zkušební komisí zřízenou u zemského úřadu.

Pro státní ústavy pro zkoumání potravin platí služební instrukce, vydaná výnosem min. vnitra ze dne 22. VI. 1908, č. 18162 (Věstník býv. min. vnitra č. 13 ai 1908) a pozměněná v §§ 18 a 45 co do výše odměn technickému personálu výnosem min. zdrav. ze dne 14. III. 1922, č. 9459 pres./1921. Směrnice, jak si ústavy mají počínati provádějíce technický prozkum potravin, obsahuje Codex alimentarius austriacus.

Stejná práva jako státní ústavy mají ústavy pro zkoumání potravin zřízené autonomními korporacemi, zvláště obcemi, vyhovuje-li statut o zřízení a správě ústavů předpisům platným o ústavech státních a byly-li tyto ústavy vládou schváleny (autorisovány).

Prozkum potraviny, provedený ústavem ať státním či obecním, který neshledal závady, může k žádosti polit. úřadu nebo soudu býti přezkoušen, a to státním resp. jiným státním ústavem. Ústav je povinen, zjistí-li při prozkumu podezření trestného činu, učiniti oznámení státnímu zastupitelství.

Za prozkum jest ústavu zapraviti poplatek podle sazby vydané nařízením. Nyní je v platnosti sazebník vydaný min. nař. č. 155/1909 ř. z., jehož položky byly zvýšeny na sedmeronásobnou výši vlád. nař. č. 107/1922 Sb. Poplatek zapraviti je povinna osoba soukromá, která o prozkum požádala; zavdal-li takto provedený prozkum příčinu k pravoplatnému odsouzení nebo propadnutí zboží, může tato osoba žádati vrácení poplatku. Jinak platí o úhradě nákladů za prozkum předpisy trestního řádu o výlohách trestního řízení.

Ústavy pro zkoumání potravin, jakož i dozorčí orgánové jsou co do posudku a nálezu na roveň postaveni znalcům ustanoveným u soudu podle trestního řádu.

Vedle ústavů státních a autonomních (obecních) mohou také způsobilé osoby soukromé prováděti prozkum potravin po živnostensku, obdrží-li k tomu zvláštní povolení od min. zdrav., které určí též rozsah a stanoví podmínky provozu.

B. Zvláštní zákony o jednotlivých druzích potravin. 1. Doplňkem všeobecného zákona o potravinách č. 89/1897 ř. z. je t. zv. zákon margarinový z 25. X. 1901, č. 26/1902 ř. z. o obchodu máslem, sýrem, přepuštěným máslem, přepuštěným vepřovým sádlem a jejich náhražkami (prov. nař. č. 27/1902 a 95/1915 ř. z.). Jím upravuje se obchod určitým druhem potravin podléhajících ustanovením všeobecného zákona o potravinách.

Účelem zákona je zabezpečiti, aby náhražky přirozených tuků, zvláště mléčných, tedy umělé tuky a) byly vyráběny a do prodeje dávány tak, aby s hlediska zdravotního nezavdávaly příčiny k pochybám a b) aby přicházely do obchodu jako to, čím skutečně jsou.

Zákon přesně definuje margarin, přepuštěný margarin, margarinový sýr, dále olejový margarin a umělý jedlý tuk a nařizuje, že tyto výrobky smějí býti do obchodu uváděny jen pod označením jejich skutečné hodnoty, zakazuje výrobu směsí másla (i přepuštěného) s olejovým margarinem, margarinem a přepuštěným margarinem, dovoluje však upotřebiti mléka a smetany k výrobě margarinu a margar. sádla v určitém poměru (100 dílů mléka nebo tomu odpovídající množství smetany na 100 dílů jiných tuků podle váhy). Dále zákon předpisuje, že k výrobě margarinu, přepuštěného margarinu, olejového margarinu a margar. sýra nutno dáti přísadu rozpoznávací (indikátor).

Zakázáno jest vyráběti, na prodej chovati, baliti margarin atd. v místnostech, v nichž se vyrábí, chová, balí máslo resp. sýr. Výjimka je povolena pro drobný prodej, ale musí přirozené tuky od umělých býti ve zvláštních nádobách přesně odděleny. Přestupky zákona jsou stíhány soudy. Tresty v §§ 15 až 17 uložené nastupují místo trestů podle §§ 9, 10 a 11 potr. zákona, jinak možno zákona o potravinách použíti i na výrobky, o nichž jedná zákon margarinový. O zvýšení trestů peněžitých platí totéž, co v té příčině bylo řečeno sub A.

Min. nař. č. 119/1902 ř. z. upravuje úřední registraci (zápis) plomb, kterými nutno opatřiti nádoby naplněné margar. produkty, vážící více než 3 kg. Registraci vede min. obchodu, jemuž každý výrobce umělých

tuků je povinen písemně oznámiti jedinou plombu.

2. Také t. zv. zákon vinný ze dne 12. IV. 1907, č. 210 ř. z. o obchodu vínem, vinným moštem a vinným rmutem je rovněž doplňkem všeobecného zákona o potravinách.

Vínem podle tohoto zákona je nápoj vyrobený alkoholickým kvašením vinného moštu nebo rozmačkaných (rozdupaných) čerstvých hroznů vinných (vinného rmutu). Vinný mošt je tekutina získaná z čerstvých vinných hroznů. Vínem podle tohoto zákona není víno ovocné, víno bobulové, sladové a medovina. Rovněž nepodléhají zákonu farmaceutické přípravky, které min. zdrav. prohlášeny jsou za vína léčebná (srov. vyhl. min. zdrav. č. 400/1921 Sb.).

Zákon v §§ 3 až 5 určuje, co není falšováním vína. Falšováním nejsou různé uznané způsoby postupu racionálního ošetření vína a přidávání různých přísad tam uvedených. Jiné způsoby postupu a jiné přísady než právě uvedené jsou falšováním vína podle §§ 11 a 12 všeob. zák. o potravinách, a zákon uvádí příkladmo některé přísady nepřípustné, dále určuje, která označení je pokládati za falešná ve smyslu §§ 11 a 12 všeob. zák. o potravinách.

§ V 8 jest zakázána výroba za účelem prodeje a) nápojů vínu podobných (kromě určitých v § 2, odst. 2. uvedených) a nápojů víno obsahujících, zvláště vypočtených v § 8, odst. 3., b) směsí určených k výrobě nápojů vínu podobných nebo víno obsahujících.

Dále zákon upravuje výrobu patěsků pro domácí potřebu. Patěsky jsou nápoj, který se vyrábí kvašením nebo vyluhováním matolin (t. j. zbytků hroznů po jich vytlačení) s určitým množstvím vody, do čehož se může, ale nemusí dáti nějaká přísada.

Majitelé vinných sklepů a místností, kde se víno vyrábí, ošetřuje, chová na prodej a prodává, jsou povinni na nápadném místě vyvěsiti otisk §§ 2 až 14 tohoto zákona. K dozoru nad prováděním zákona ustanovuje zákon t. zv. sklepní inspektory, kteří jsou podřízeni zemskému úřadu a v nejvyšší stolici ministerstvu zemědělství a jimž přísluší všechna práva dozorčích orgánů ustanovených podle všeob. zákona o potravinách. Jsou to odborně vzdělaní, přísežní státní úředníci, kteří jsou vázáni mlčelivostí, pokud jde o obchodní a provozní poměry podniku, zejména co do technických zařízení, postupu výroby a jiných zvláštností podniku, jsou však povinni učiniti oznámení, zjistí-li protizákonnosti.

K zákonu bylo vydáno prov. nař. č. 256/1907 ř. z.

3. Pro úplnost nutno se vzhledem k tomu, že chmel jakožto surovina potřebná k výrobě piva podléhá též předpisům všeob. zák. o potravinách, zmíniti ještě o zákonu o povinném známkování chmele č. 297/1921 Sb. (a k němu prov. nař. č. 217/1922 Sb.), jímž nahrazen byl dřívější zák. č. 102/1907 ř. z. o označování místního původu chmele s příslušným prováděcím nařízením. Účelem zákona je chrániti domácí produkci chmelovou.

III. Úprava platná v zemích Slovenské a Podkarpatoruské.

A. Úprava s hlediska zdravotního. Potravinářství jest tu upraveno s dvojího hlediska: zdravotního a hospodářského. Zdravotní předpisy obsahuje zák. čl. XIV/1876 o úpravě veřejného zdravotnictví a příslušné prováděcí předpisy. Podle § 14 je zakázáno prodávati škodlivé ovoce, houby, dále jakékoli zkažené, falšované anebo se škodlivými látkami smíšené potraviny a nápoje; rovněž jest zakázáno vyráběti a užívati zdraví škodlivých nádob, jež slouží k zhotovování a uschovávání potravin a nápojů. Toto ustanovení se tedy zhruba kryje s obsahem všeob. zák. o potravinách č. 89/1897 ř. z. (srov. výše II. A).

Vedle tohoto všeobecného předpisu jsou další zdravotní předpisy o potravinách a předmětech potřeby obsaženy v nařízeních. Tak nař. č. 34652/1889 uh. vn. zakazovalo vyráběti a prodávati různé předměty, které přicházejí ve styk s lidským organismem, bylo-li při jejich výrobě použito kovů nebo směsí kovů obsahujících více než nařízením připuštěné množství olova. Toto nař. bylo nahrazeno unifikujícím vlád. nař. č. 99/1931 Sb. (viz dále IV., 5).

Nař. č. 35556/1905 uh. vn. pojednává o užívání barviv k výrobě potravin a pochutin a uvádění do oběhu barvených potravin, pochutin a předmětů potřeby a zakazuje užívati barviv zdraví škodlivých, vypočtených v § 2 i barvení klamající, které má zakrýti skutečnost, že zboží je zkažené, zdraví škodlivé nebo méněcenné.

Nař. č. 55184/1909 uh. vn. omezuje obchod s barvami a lepidly obsahujícími olovo. Nař. č. 101491/1894 zakazuje užívání zesilujících látek a esencí k výrobě lihovin. Výroby, výčepu a prodeje liho-

vin týkají se dále nař. č. 78543/1899 uh. vn., 2770/1907 uh. vn. a 968/1911 uh. vn. O vlád. nař. č. 127/1925 Sb. o živnostenské výrobě sodové vody byla již zmínka sub II A). Vlád. nař. č. 16/1932 Sb. pojednává o složení a prodeji francovky v zemích Slovenské a Podkarpatoruské.

Zák. čl. XIV/1876 má dále k věci se vztahující ustanovení v §§ 7 a 8. Přestupky zákona i nařízení podle něho vydaných jsou trestány, pokud nejsou zločinem nebo přečinem, úřady politickými tak, jak v tom kterém předpisu jest určeno, jinak pokutou do 600 Kč, při nedobytnosti trestem na svobodě do 60 dnů (§ 7).

Důležitý je předpis § 8 o konfiskaci, zničení a zabavení zboží (prov. nař. č. 31026/1876 uh. vn.). § 8 ustanovuje, že zdraví škodlivé potraviny, nápoje a nádoby, jakož i zdraví škodlivé nebo nebezpečné takové látky, prostředky a výrobky, k jejichž přechovávání není postižený oprávněn, mohou býti vedle trestu podle § 7 zák. čl. policejně zkonfiskovány a zničeny. Určiti případy, kdy se má přikročiti ke konfiskaci a zničení, ponecháno nařízení. Je-li někdo oprávněn k výrobě a přechovávání zdraví škodlivých látek, prostředků a výrobků, jež se hodí k účelům průmyslovým a vědeckým, ale nezachovává při výrobě nebo prodeji a přechovávání předpisů vydaných na ochranu zdraví, má býti provedeno zabavení t. j. daní pod závěr. Zabavení trvá tak dlouho, dokud těmto předpisům není úplně učiněno zadost. Opakuje-li se přestupek, je přípustna konfiskace. Prov. nařízení má o tom podrobné předpisy.

Orgánové pověření agendou zdravotní policie t. j. obecní orgánové (srov. §§ 2 a 9, č. 6 zák. čl. XXXVIII/1908 o veřejné zdravotní službě v obcích a to, co bylo o zestátnění zdravotní policie pověděno výše sub II 1) dozírají k tomu, aby nebyly dány do oběhu potraviny a nápoje zkažené nebo takové, které by se mohly státi zdraví nebo životu škodlivými nebo které vzbuzují ošklivost. Jestliže takové potraviny určené k prodeji nezpůsobily ještě škodlivého účinku, stačí upozornění a zákaz prodeje. Jsou-li však závadné potraviny a nápoje po živnostensku prodávány, byly-li úmyslně falšovány, byl-li přestupek opakován, dá se výstraha; byl-li překročen policejní zákaz anebo nastaly-li již škodlivé následky, budiž zboží zabaveno. Prov. nař. vypočítává v § 6 případy, kdy různé potraviny a nápoje musí býti v každém případě zabaveny. Podmínkou ovšem jest, že jsou tak vyrobeny, falšovány nebo v takovém stavu, že ohrožují lidské zdraví nebo vzbuzují ošklivost. Z četných případů buďtež zde některé namátkou uvedeny: ovoce nezralé (neurčené k zavařování), závadně vyrobený nebo falšovaný sýr, falšované mléko, hnijící maso nebo maso z nemocného zvířete, zkažené nebo falšované máslo, zkažené nebo falšované nápoje výčepní, potraviny pro nečistotu vzbuzující ošklivost.

Policejní orgán může potraviny a předměty potřeby určené k prodeji prohlížeti na trhu i mimo trh. Z podezřelých předmětů vezme vzorek, který se má dle možnosti opatřiti pečetí majitelovou, a odevzdá jej odbornému orgánu t. j. odbornému znalci (srov. § 11 prov. nař.). Při zabavení postupují policejní orgánové podle posudků a pokynů odborných znalců, jimiž jsou obecní a obvodní lékaři, po případě i tržní dozorci, kteří o potřebných znalostech vykonali zkoušku před komisí k tomu určenou.

Bylo-li zabavení provedeno za přítomnosti odborného orgánu, mají se zdraví škodlivé předměty, podléhající zkáze, zničiti v přítomnosti strany, nepřevyšuje-li jejich cena v městech 20 Kč, na vesnicích 10 Kč. Nebyl-li odborný orgán při zabavení přítomen, nutno s opatřením vyčkati do jeho příchodu. Nelze-li zabavené předměty takto zničiti (ježto cena jejich je vyšší), nutno je ohlásiti anebo zaslati politickému úřadu I. stolice. Je-li zabaveného zboží větší množství, zůstane pod dozorem obce a úřadu zašle se jen vzorek. Též může zboží ponecháno býti u majitele, je-li záruka, že nebude spotřebováno nebo vyměněno. O konfiskaci a zničení rozhodne úřad I. stolice. Tento úřad dozírá na výkon policie potravinářské (§ 11 prov. nař.), rozhoduje a činí opatření (srov. § 12) podle potřeby na podkladě chemického zkoumání, jež provádějí oddělení pro zkoumání potravin, zřízená při státních zemědělských výzkumných ústavech v Bratislavě a Košicích (viz též dále sub B). Obě tato oddělení byla zřízena usnesením vlády, a to oddělení v Bratislavě usnesením ze dne 23. III. 1922 (intim. předsednictva min. rady ze dne 26. III. 1922, č. 8592/1922 m. r.), oddělení v Košicích usnesením ze dne 18. V. 1922 (intim. předsednictva min. rady ze dne 21. V. 1922, č. 16776/1922 m. r.). Způsob zničení navrhuje odborný znalec.

Témuž dozoru jako potraviny jsou podle § 10 tohoto nařízení podrobeny i nádoby potřebné k výrobě jídel a nápojů co do upotřebeného materiálu, bez povolení vyráběné a na skladě chované jedy a léky(!), textilní výrobky vyráběné s použitím jedovatých látek a k prodeji určené šaty, peřiny atd., jichž užívali nákazou nemocní.

Z uvedeného je patrno, že úprava je obdobná s úpravou sub II. Rozdíl záleží v tom, že přestupky stíhají se tu administrativní cestou (politickými úřady) a též propadnutí zboží vyslovuje úřad administrativní, a hlavně že zákrok úřední je dán okolností, že ohroženo je lidské zdraví.

B. Úprava s hlediska hospodářského. S hlediska hospodářského jest úprava provedena zák. čl. XLVI/1895 o zákazu falšování zemědělských plodin, výrobků a potřeb. Zákon se týká zejména mléka a mléčných výrobků, živočišných a rostlinných tuků a olejů, obilí a mouky a z nich vyrobeného těsta, dále medu, papriky, avšak i semen, krmiv, hnojiv a vztahuje se jen na jejich falšování. Co tímto „falšováním“ jest, bylo pověděno již v úvodě (I.).

Je jasno, že zemědělské plodiny, pokud jsou potravinami, podléhají zároveň předpisům zdravotním (III. A), jak to plyne z výslovného ustanovení § 11 cit. zák. čl. Tresty jsou zákonem uloženy na falšování ve smyslu tohoto zákona (vězení do 2 měsíců a pokuta do 600 Kč), v němž zahrnuto jest i nesprávné označení (pokuta do 600 Kč), dále na jednání proti ustanovení § 8, podle něhož úřady I. stolice mohou svými orgány konati revise tam, kde předměty zákona se vyrábějí nebo prodávají, a bráti z nich vzorky (vězení do 1 měsíce a pokuta do 400 Kč). Vzorky se zkoušejí ve výzkumných ústavech, zřízených vlád. nařízením. Prozkum a posudek těchto ústavů tvoří podklad k vynesení administrativního nálezu.

Podrobné prov. nař. č. 38286/1896 uh. zeměď. výslovně v § 1 praví, že účelem zákona je ochrana zájmů zemědělské výroby, obchodu a spotřebitelů, a v § 5 rozvádí velmi podrobně definici „falšování“, v zákoně obsaženou. I z této rozvedené definice jasně vyplývá, že zákonem se poskytuje ochrana od škod ryze hospodářských, mezi něž se zahrnují i škody, které vznikají zmenšením užitkové hodnoty. Tímto zmenšením užitkové hodnoty pomýšlí se zřejmě na škodu hospodářskou, ačkoliv v ní je obsaženo i zmenšení výživné hodnoty, což je, pokud jde o potraviny, zájmem především zdravotním.

Z ustanovení zákona a prov. nařízení jsou vyňaty podle § 6 nař. zemědělské plodiny, výrobky a potřeby, jichž se užívá jako potravin, pochutin a ke kořenění potravy lidské v případech, kdy se jim vytýká falšování lidskému zdraví nebezpečné nebo škodlivé. Tu nemají býti tyto věci posuzovány podle zák. čl. XLVI/1895, nýbrž podle platných zákonů, jmenovitě §§ 314 a 315 uh. tr. zák. a zák. čl. XIV/1876 a podle zvláštních předpisů, a odkazuje se v závorce na § 11 zák. čl. XLVI/1895.

K tomu však nutno upozorniti, že prováděcí nařízení není úplně v souhlasu s cit. § 11, který mluví všeobecně o zdraví škodlivých potravinách, pochutinách a nápojích, kdežto prováděcí nařízení mluví jen o falšování škodlivém lidskému zdraví. Vždyť zdraví škodlivost může nastati také jinak než falšováním, na př. špatným uschováním a pod. Že ministerstvo zemědělství svým prov. nařízením se řídilo, dokazuje jeho rozhodnutí č. 108361/1912, stanovící, že zkaženost másla (ztuchlost) má býti posuzována podle zák. čl. XLVI/1895 a ne podle zák. čl. XIV/1876 (patrně proto, že zdravotní závada nenastala falšováním). A přece je ve zdravotním prov. nař. č. 31026/1876, o němž je pojednáno sub A, v § 6, pod č. 6 m. j. uvedeno, že třeba zabaviti máslo, které je v tak zkaženém stavu nebo tak falšované, že by mohlo býti zdraví škodlivé. Tento příklad jasně ukazuje na obtíže, které vznikají z dvojí úpravy téže věci.

Prov. nařízení dále přesně upravuje v § 8 způsob, jak se mají uváděti do oběhu jednotlivé plodiny a výrobky, a to: mléko a mléčné výrobky, tuky, omastky a oleje, obilniny, moučné výrobky a těstoviny, med a paprika. Ustanovení tohoto paragrafu doplněno je:

a) pokud jde o mléko a mléčné výrobky, vlád. nař. č. 7/1927 Sb. o výrobě hrudkového sýra a bryndzy a jejich uvádění do obchodu, platným jen na území Slovenska a Podkarpatské Rusi;

b) pokud jde o tuky, omastky a oleje, pozdějšími nař. č. 8782/1897 uh. zeměď. o označení olejů, nař. č. 25873/1900 uh. zeměď. o úpravě výroby a uvádění do oběhu umělých pokrmových tuků a margarinových sýrů, č. 47000/1909 uh. zeměď. o výrobě a označení margarinu, margarinových sýrů a umělých po-

krmových tuků, č. 11237/1905 uh. zeměď. o kokosovém tuku a za republiky vlád. nař. č. 17/1923 Sb. o plombování nádob a krabic, obsahujících olejový margarin, přepuštěný margarin a umělý pokrmový tuk (všechny tyto předpisy sub b) svým obsahem jsou obdobou zákona margarinového č. 26/1902 ř. z. a k němu vydaných prov. nař (srov. II. B 1);

c) pokud jde o obilniny, moučné výrobky a těstoviny, nař. č. 40800/1910 uh. zeměď. o sušených a konservovaných výrobcích těstových;

d) pokud jde o papriku, nař. č. 32800/1910, 47900/1913, 26339/1917 a zvláště č. 39805/1917 uh. zeměď. o kvalitě a plombách papriky.

Prov. nařízení má dále podrobná ustanovení o provádění dozoru na předměty zákona. Provádějí jej za spolupůsobení obcí úřady okresní (v sídlech policejních ředitelství tato ředitelství). Jejich orgánové jsou oprávněni konati revise a bráti vzorky. (Podle nař. č. 26000/1909 uh. zeměď. mohou tak činiti i orgánové min. zemědělství a výzkumných ústavů zemědělských, vzorky mohou bráti i úřední lékaři a zvěrolékaři, kteří však nemohou sami zjišťovati falšovanost mléka nebo jiné zemědělské plodiny, výrobku nebo potřeby, takže jejich posudek nemůže býti podkladem pro vynesení rozsudku.)

Způsob braní vzorků úředně i soukromníky je v prov. nařízení přesně popsán (§§ 11 až 13). Prozkum děje se ve státních výzkumných ústavech zemědělských (v Bratislavě a Košicích), které podávají odborné posudky a jsou povinny oznámiti úřadu I. stolice každé důvodné podezření z trestného činu. Vedle státních ústavů mohou býti ministrem zemědělství zmocněny (autorisovány) též chemické výzkumné ústavy městské k provádění prozkumů, mají-li statut obdobný jako ústavy státní. Toto právo může jim ministr odníti.

Za prozkum zapravují se poplatky podle tarifu obsaženého v § 17 prov. nařízení, jehož položky byly o 100% zvýšeny nař. č. 70000/18 uh. zeměď. Uhradí je odsouzený, při nedobytnosti, osvobození nebo nezávadnosti vzorku ministr zemědělství. Žádá-li za prozkum soukromník, je ovšem povinen poplatky zapraviti, a to zásadně předem.

Tresty podle prováděného zákona možno uložiti — jak zdůrazňuje § 20 prov. nař. — jen když spáchaný čin nepodléhá zákonu o veřejném zdravotnictví nebo trestu podle zák. tr. Zostřením trestu je konfiskace, případné zničení zboží a uveřejnění rozsudku na útraty odsouzené osoby. O řízení trestním platí policejní trestní pořádek č. 65000/1909 a vzhledem ke zvláštní povaze přestupku doplňky obsažené v § 25 a násl. prov. nař. Rozsudek musí se opírati o odborný posudek výzkumného ústavu resp. jeho orgánu, nikoli o posudek lékaře nebo zvěrolékaře ani o posudek nemocnice.

Zmíniti se sluší o ustanovení § 34 prov. nař., podle něhož zdravotně-policejní orgánové (viz A.) zakročující proti falšování látek z důvodů zdravotních v případě, že falšovaná látka podléhá prováděnému zákonu a tomuto prov. nařízení a není zdraví škodlivá ani zdravotně závadná, avšak nevyhovuje ustanovením zák. čl. XLVI/1895, jsou povinni zavésti řízení podle tohoto zákona, po případě nejsou-li příslušní, oznámiti věc politickému úřadu I. stolice.

Pod ustanovení zák. čl. XLVI/1895 zařazeny byly cestou nařizovací ještě tyto látky: droždí (nař. č. 62200/1916 uh. zeměď.), ovocné šťávy a syrupy (nař. č. 84660/1916 uh. zeměď.) a č. 120065/1917 uh. zeměď.), ovocné marmelády a ovocné želé (nař. č. 130190/1918 uh. zeměď.) a ocet a octové tekutiny (nař. č. 132333/1918 uh. zeměď.) a upravena byla cit. nařízeními výroba i uvádění do oběhu těchto látek.

Z uvedeného je patrno, že i úprava s hlediska hospodářského je provedena obdobně jako sub II. Rozdíl záleží zejména v kompetenci úřadů správních k ukládání trestů i jejich zostření, a že zákrok úřední dán jest okolností, že látka je falšována ve smyslu hospodářského znehodnocení.

Věcným doplňkem zák. čl. XLVI/1895 je zákon vinný (zák. čl. XLVII/1908 o zákazu falšování vína a uvádění falšovaného vína do oběhu a prov. nař. č. 112000/1908 uh. zeměď.). Úprava je provedena v zásadě obdobně jako v zemích České a Moravskoslezské, ovšem s rozdílem, že přestupky stíhají úřady správní, pokud ovšem nejde o zločin nebo přečin. Zmínky zasluhuje odchylka, že i léčebná vína, ač pro ně je ustanovení zvláštní, přece částečně podléhají zákonu (§ 7). Zákon upravuje i vína ovocná a medovinu. Kontrolu provádějí jednak úřady politické, jednak orgány ministerstva zemědělství a

vinných kontrolních komisí, zřízených aspoň po jedné v obvodu úřadu I. stolice. Nař. č. 57559/1911 uh. zeměď. byli zřízeni státní inspektoři pro vinnou kontrolu (instituce obdobná sklepním inspektorům podle zákona vinného v zemích České a Moravskoslezské).

IV. **Předpisy platné na celém území státním.**

1. Náhražky potravin. Válečné a bezprostředně poválečné poměry vynutily si při nedostatku potravin výrobu a prodej různých náhražek potravinových v takové míře, že bylo nutno výrobu a prodej jejich regulovati. Poněvadž falšování nebo napodobení potraviny, není-li zdravotně závadné a neodporuje-li snad zvláštním předpisům, není samo o sobě trestné, jest třeba jen jako náhražku, napodobení je označiti a jako náhražku do prodeje uváděti. Účelem regulace bylo tedy hlavně zabezpečiti již předem, aby náhražky byly zdravotně nezávadné.

Za tím účelem bylo vydáno na podkladě zmocňovacího zák. č. 337/1920 Sb. pro celé území státní vlád. nař. č. 377/1920 Sb. o výrobě a obchodu potravinovými náhražkami (později částečně pozměněné vlád. nař. č. 640/1920 Sb.).

Potravinovými náhražkami podle cit. nař. jsou všechny předměty, které v některých svých vlastnostech nebo účincích mají nahraditi potraviny nebo pochutiny. Nařízení v § 2 příkladmo uvádí celou řadu takových náhražek (náhražky masných konserv, těstoviny z jiných surovin než z mlýnských výrobků, lepku pšeničného, vajec a vody, mléčné náhražky a j.). Potravinové náhražky smějí býti vyráběny a prodávány jen se svolením ministerstva pro zásobování lidu za podmínek tohoto nařízení a po př. zvláštních podmínek ministerstvem ještě stanovených. Žádosti se podávají u jmenovaného ministerstva a zejména nutno uvésti jasný popis výroby, jakož i označení, pod nímž náhražka bude uváděna do obchodu, a musí zapravena býti taxa 70·— Kč za každý výrobek a připojeno prohlášení žadatele, že nahradí výlohy za chemický prozkum náhražky.

Ministerstvo vyžádá si podle potřeby odborný chemický nález státního ústavu pro zkoumání potravin, vyslechne event. poradní sbor pro záležitosti potravinových náhražek a rozhodne, zdali, za jakých podmínek a na jakou dobu se potravinová náhražka připustí do obchodu. Připuštěny mohou býti jen náhražky vyrobené z bezvadných surovin, zdravotně neškodné, čisté a nezkažené, přiměřeně označené, účelné, je-li jejich cena přiměřena a jsou prodávany ve stavu zabaleném. V ministerstvu pro zásobování lidu se vede zvláštní rejstřík povolených potravinových náhražek.

Každá náhražka musí na svém obalu, užívaném v drobném obchodu, míti datum a číslo povolovacího výnosu. Jmenované ministerstvo může nařídíti revisi podniků, v nichž se náhražky vyrábějí nebo prodávají. K revisi jsou oprávněni dozorčí orgánové uvedení v § 2 zák. č. 89/1897 ř. z. (II A.), orgánové státních zkoumacích ústavů (patrně ústavů pro zkoumání potravin), jakož i osoby zmocněné k tomu ministerstvem pro zásobování lidu. Těmto orgánům je podnikatel (jeho zástupce) povinen dáti žádané vysvětlení o způsobu výroby nebo úpravy a látkách k ní upotřebených.

Povolení k výrobě a prodeji náhražky může býti odvoláno, není-li tu již podmínek, za nichž bylo uděleno nebo nejsou-li zachovány předpisy o prodeji a nabídce. Přestupky tohoto nařízení stíhají úřady politické I. stolice, ačli nejde o činy přísněji trestné podle jiných předpisů, pokutou do 20.000·— Kč nebo vězením do šesti měsíců, za přitěžujících okolností obojím trestem. Zároveň s trestem může býti vyslovena ztráta živnosti a propadnutí závadného zboží i surovin a obalů. Na propadnutí může býti uznáno též samostatně.

2. Výroba chleba. Z důvodů převážně hospodářských byla zák. č. 46/1930 Sb. upravena výroba chleba. Chléb může se vyráběti zásadně jen z nesmíchané mouky žitné (režné), vymílané do výše 65%, nebo z takové mouky s přimísením nejvýše 10% mouky pšeničné chlebové. Poměr mísení může býti vládním nařízením měněn. Stalo se tak vlád. nař. č. 74/1931 Sb., jež připouštělo ode dne vyhlášení t. j. od 18. V. 1931 do 31. VIII. 1931 přimísení chlebové mouky pšeničné do výše 25%. Účinnost zákona byla nyní dočasně do 31. XII. 1932 suspendována zák. č. 220/1931 Sb.

3. Semílání domácí pšenice a žita. Z týchž důvodů hospodářských bylo vydáno vlád. nař. č. 189/1926 Sb. o semílání žita (platné do 31. VII. 1927) a zák. č. 154/1930 Sb. o povinném semílání domácí pšenice a žita a uvádění pšeničné a žitné mouky do oběhu (zaniklý 31. VIII. 1931). Prve cit. nařízením bylo upraveno semílání žita na jednotný typ mouky, na t. zv.

jednomletou mouku. Cit. zákonem a prov. nař. č. 164/1930 Sb. byl v zájmu domácí produkce nařízen poměr semílání domácí pšenice k dovezené 75:25 a domácího žita k dovezenému 95:5 a bylo stanoveno, že pšeničná a žitná mouka vyrobená z cizozemského obilí smí býti uváděna do tuzemského obchodu jen, je-li smíšena alespoň s 75% mouky z domácí pšenice resp. s 95% mouky z domácího žita. Tento poměr byl změněn vlád. nař. č. 75/1931 Sb. při semílání pšenice na 50:50, při semílání žita na 10:90 (!) a týž poměr smíchání s domácí moukou byl připuštěn pro uvádění do oběhu mouky vyrobené z cizozemského obilí.

4. Falšování mouky, jako bílení a j. Zákonem č. 72/1930 Sb. byla — vedle zmocnění vlády, aby zavedla celní přirážky k celním sazbám u některých druhů obilin, mouky a mlýnských výrobků — zakázána chemická úprava mouky, jako bílení a pod. Taková úprava sledující snahu, aby byl mouce dodán lepší vzhled, než má mouka vyrobená obvyklým mechanickým způsobem, je podle § 2 cit. zákona falšováním, trestným podle zákona o potravinách č. 89/1897 ř. z. resp. podle zák. čl. XLVI/1895. Též dovoz takto falšované mouky je zakázán. Ustanovení zákona nemohou býti měněna obchodními smlouvami.

Prov. nař. č. 95/1930 Sb. upravuje podrobně dovoz mouky z celní ciziny. Celní úřad vezme v přítomnosti strany vzorek mouky a zašle jej k prozkoumání ústavu k tomu určenému, tedy některému z ústavů sub II A. a III B. uvedených nebo výzkumné stanici mlynářské na vys. škole zemědělského a lesního inženýrství v Praze podle toho, jak jim oblast působnosti určí ministerstvo financí v dohodě s min. zdravotnictví a zemědělství. Shledá-li výzkumný ústav (stanice), že mouka není chemicky upravena, zašle svůj posudek přímo celnímu úřadu, který pak projedná zásilku do volného oběhu v tuzemsku; zjistí-li závadu, zašle posudek ministerstvu zdrav., které své rozhodnutí oznámí celnímu úřadu. Celní úřad doručí rozhodnutí straně a podle jeho obsahu buď projedná zásilku do volného oběhu v tuzemsku anebo odmítne její projednání. Náklady za prozkum uhradí strana.

5. Užívání kovů a kovových směsí při potravinách. Unifikujícím předpisem je vlád. nař. č. 99/1931 Sb., jímž se omezuje používání zdraví škodlivých kovů a kovových směsí při zacházení s potravinami (poživatinami) a kosmetickými prostředky, jakož i při dětských hračkách. Nařízením se upravuje výroba některých předmětů, které přicházejí ve styk s potravinami nebo s lidským organismem tím způsobem, že se z důvodů zdravotních zakazuje resp. omezuje, pokud tyto předměty zhotovují se zcela nebo zčásti z kovů nebo směsí kovů, upotřebení kovů určité jakosti. Úprava týká se nádobí a dětských hraček, dále nádob na kosmetické prostředky, kovových folií k zabalování potravin, tub na potraviny a kosmetické prostředky, nádob k pití, těsnících kroužků k lahvím, kloboučků a nástrčků na dětské ssací lahve, hadic ke stáčení potravin (piva), vložek do krabic na konservy, potrubí vodovodů pitné vody, mlecích zařízení, hmoždířů a váh a j.

Přestupky se trestají podle zák. č. 89/1897 ř. z. o potravinách resp. podle zák. čl. XIV/1876 o úpravě veř. zdrav. (srov. výše II A. a III A.).

V. **Dovoz potravin z ciziny.** Dovoz potravin a látek, z nichž se potraviny vyrábějí nebo připravují, z ciziny je zásadně dovolen, vyhovují-li tyto látky co do kvality, označení atd. našim předpisům. Z důvodů hospodářských, finančních a mezinárodních je však dovoz těchto látek z jednotlivých států regulován obchodními smlouvami buď kontingentováním jednotlivých druhů potravin nebo stanovením určitých podmínek pro přípustnost jejich dovozu.

Kromě toho platí všeobecně omezení resp. zákazy dovozu některých potravin, vydané nař. č. 168/1927 Sb. provádějícím celní zákon. Tyto předpisy obsaženy jsou v příloze A. cit. vlád. nař. Omezení a zákazy týkají se:

a) soli a umělých sladidel a tabáku, jejž někteří (Finger, Schreiber), zařazují mezi poživatiny (jakožto předmětů státního monopolu, k jejichž dovozu zásadně je potřebí povolení min. financí [odd. I, č. 1, 2 a 3 cit. příl. A.]);

b) margarinu a jiných jedlých tuků (tamtéž odd. III, č. 4) a jiného zdraví škodlivého zboží, jako sušeného, barveného ovoce, potravin připravených z přípravků zdraví škodlivých, hraček napuštěných barvami, zeleninových a ovocných konserv, zesilujících trestí, vín barvených dehtovými barvivy, prostředků ke konservování masa a uzenin, látek k padělání koření (tamtéž odd. III, č. 5); tato omezení a tyto zákazy opírají se o důvody zdravotní;

c) z důvodů veterinární a rostlinné policie a rostlinné ochrany (ovšem tyto dů-

vody jsou namnoze též důvody zdravotní, směřující k ochraně zdraví lidského): zvířat a zvířecích surovin; tu je zpravidla třeba veterinárního povolení, které se udělí, je-li připojeno osvědčení původu opatřené zdravotním potvrzením zvěrolékařským, což zvláště platí o dovozu zabitých domácích zvířat, masa z domácích zvířat, čerstvého, zmrzlého, sušeného, uzeného a pod., vepřové slaniny a vepřového sádla, zabité drůbeže, včelího medu a vosku, upotřebených úlů a upotřebeného včelařského nářadí a jiných zvířecích surovin; pro průvoz zabitých domácích zvířat a masa z nich, čerstvých koží přežvýkavců a vepřů platí předpisy zvláštní (tamtéž odd. IV, č. 1, A., B., C.);

d) brambor (tamtéž odd. IV, č. 2 B.).

Literatura.

MUDr. Josef Daimer: „Handbuch der österr. Sanitätsgesetze", XVIII „Verkehr mit Lebensmitteln und Gebrauchsgegenständen"; Mayrhofer: „Handbuch für den politischen Verwaltungsdienst", 5. vyd., sv. III., 8. Sanitätspolizei: „Verkehr mit Lebensmitteln und einigen Gebrauchsgegenständen" a doplňků I. sv., str. 864 násl.; Manzovo kapesní vydání rak. zákonů, sv. 32.: „Verkehr mit Lebensmitteln", Vídeň 1911; Inž. Vl. Maděra: „Zákony a nařízení o potravinách platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi", Praha; Dr. H. G. Donáth: „Potravinárske zákony platné na Slovensku a Podkarpatskej Rusi", Bratislava 1932; Mischler-Ulbrich: Staatswörterbuch, „Nahrungs- und Genußmittel und Gebrauchsgegenstände"; Jettmar: „Zákony o obchodu potravinami a doplňky" 1897.

Bohumil Žídek.

Potulní cikáni.

A. Úvod: I. Definice a vlast cikánů. II. Příchod cikánů na nynější území ČSR. a opatření proti nim v době minulé. III. Předpisy platné v zemích historických před vydáním nového zákona. IV. Předpisy platné v době té na Slovensku a Podkarpatské Rusi. V. Vydání nových předpisů. VI. Opatření proti cikánům v zemích sousedních. VII. Odhad počtu cikánů a čím se živí. VIII. Zvykové právo cikánů. IX. Koho se týkají nové zákonné předpisy. — B. Soupis a evidence p-ch ci-ů. — C. Cikánské legitimace. — D. Preventivní opatření. — E. Opatření represivní. Kočovnické listy. — F. Opatření zdravotní. — G. Příslušnost: I. Úřadů politických a policejních. II. Soudů. III. Obcí a obecních činovníků. — H. Trestní sankce. — I. Úhrada nákladů. — J. Závěr. — K. Literatura.

A. **Úvod.** I. Cikáni v pravém slova smyslu jsou příslušníci toulavého kmene, jehož původ, jak archeologickým a hlavně jazykovým badáním bylo zjištěno, hledati dlužno v Indii, v území Kafirystanu a indických hor. Již r. 1844 prokázal Pott, že jejich jazyk spadá do skupiny jazyků indických, a Miklosič, že jazyk ten náleží do jihozápadní skupiny jazyků indických.

Svou vlast opustili cikáni v V. stol. a přes Persii, Armenii a Řecko přišli do Evropy. Někteří badatelé vyslovili názor, že přišli do Evropy dvojím směrem, přes Řecko a Egypt. Proto byli zváni také Egypťany — v Anglii „Gypsi".

II. Do střední Evropy přišli asi ve XIII. stol. jako předvoj a vyzvědači Tatarů. Tak přišli také do Čech. Dalimilova kronika vypravuje v kapitole 82., že ve XIII. stol. přišli do země tatarští špehové v počtu 500 osob. V „Popravčí knize pánů z Rožmberka" se při r. 1399 děje zmínka o tom, že v tlupě lupičské, která v jižních Čechách řádila, byl také „Cikán črný, Ondřejóv pacholek".

Staré Letopisy zmiňují se při r. 1416 o tom, že cikáni se po české zemi „vláčeli a lidi mámili", a že „jest to všelijaká, ze všech zemí zběhlá chasa, z rozdílných jazyků shluklá".

Cikáni byli s počátku přijímáni vlídně. Císař Zikmund vydal r. 1423 jejich knížatům ochranné listy. Také papež Martin V. dal jim r. 1422 ověřující list.

Brzy však bylo shledáno, že cikáni postrádají morálky, že zneužívají poskytnutého pohostinství, dopouštějí se krádeží, podvodů a jiných trestných činů, a proto bylo pak proti nim postupováno s krajní přísností. Tak na př. na Moravě se r. 1538 stavové usnesli, že cikány v zemi trpěti nebudou. Bylo jim vytýkáno, že jsou paliči a tureckými špehýři. Mandátem Ferdinanda I. z 15. XII. 1549 bylo uloženo, aby cikáni nikde trpěni nebyli, nýbrž aby byli ze země vypuzeni. Zbraně měly jim býti odňaty. Zdá se, že s cikány nebylo nakládáno nijak mírně, poněvadž uvedený panovník vydal 20. I. 1556 nový mandát, kterým se zakazuje cikány — zvláště děti a ženy — topiti, nebo jinak zabíjeti. Bylo dovoleno používati jich k pracím.

Leopold I. vydal 21. IV. 1688 dekret, jímž se cikáni vypovídali ze země. To však nemělo žádoucího účinku, a proto reskriptem z 11. VII. 1697 byli prohlášeni za psance. Přes to vnikali do Čech hlavně z Uher a zdržovali se v lesích na Táborsku a Budějovicku. Za Josefa I. bývali cikáni stíháni vojskem, obkličováni a vyháněni ze země. Karel VI. prohlásil je patentem z 20. VI. 1721 za psance a stanovil, že i ženy cikánů mají býti trestány smrtí. Re-